

Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз

Ольга РЕЗНИКОВА,
завідувач відділу стратегії
розвитку національної безпеки
Національного інституту
стратегічних досліджень,
кандидат економічних наук

12

Нині в Україні ще діє Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента України № 389/2012 від 8 червня 2012 року. Згідно з її чинною редакцією, **Україна дотримується політики позаблоковості, а Російська Федерація визначена стратегічним партнером.** Як це узгоджується з подіями, що відбуваються у нашій країні вже понад рік? Чинний стратегічний документ у сфері забезпечення національної безпеки вже не є актуальним, оскільки не враховує такі принципові речі, як анексію Росією АР Крим і Севастополя, її неприховану підтримку квазідержавних терористичних утворень «ДНР» і «ЛНР», ведення інформаційної, економічної, енергетичної воєн проти України.

Ще в листопаді 2014 року під час проголошення позачергового послання до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки» Президент представив проект нової редакції Стратегії національної безпеки України, який визначає перелік актуальних для країни загроз і пріоритети державної політики в умовах кардинальних змін безпекового середовища України. Зазначений проект, розроблений Національним інститутом стратегічних досліджень (NISD) на виконання Указу Президента України від 24 вересня 2014 року №744 і доопрацьований за результатами широкого громадського й експертного обговорення за участю вітчизняних та іноземних фахівців, все ще очікує прийняття в установленому порядку.

Проблема полягає не лише в тому, що процеси, які відбуваються в країні, не знайшли відображення в офіційних документах держави. Відсутність якісної «дорожньої карти» у сфері забезпечення національної безпеки України істотно стримує реформування важливих елементів відповідної системи або робить цей процес хаотичним. Під час протидії Україні широкомасштабній агресії Російської Федерації стало очевидним, що ця система в її нинішньому

вигляді не здатна ефективно виконувати свої функції, насамперед щодо відновлення миру в державі.

Наразі в Україні розробляються і мають бути узгоджені між собою й ґрунтуватися на єдиних засадах проекти Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, а також концепцій і стратегій реформування й розвитку окремих суб'єктів сектору безпеки і оборони (МВС, СБУ, ДПС тощо). «Дорожньою картою» для всіх цих документів має стати оновлена Стратегія національної безпеки України, як це і передбачено законодавством (стаття 2 Закону України «Про основи національної безпеки України», стаття 1 Закону України «Про організацію оборонного планування»).

При цьому необхідність проведення судової, адміністративної реформ, протидії корупції, реформування сектору безпеки і оборони як цілісної системи, зміцнення його функціональної спроможності, підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечення дієвого контролю за діяльністю природних монополій, диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, підвищення ефективності їх використання, подолання диспропорцій у соціально-гуманітарній сфері, створення безпечних умов для життєдіяльності населення та інші важливі завдання, визначені чинною редакцією Стратегії ключовими у політиці національної безпеки, залишаються актуальними й нині. Оскільки жодного прогресу за відповідними напрямками не було досягнуто, а за більшістю ситуація навіть погіршилася. До грудня 2013 року значно зріс рівень корупції, критично послаблено основні інститути державної влади, посилювалося майнове розшарування та протестні настрої в суспільстві. А процес європейської інтеграції України, визначений стратегічним напрямком розвитку держави не лише власне Стратегією національної безпеки України, а й низкою інших законодавчих актів, узагалі влада необґрунтовано і протиправно зупинила.

Не було досягнуто і такої стратегічної мети, як формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави, подальшого поступу України як демократичної держави зі сталою та зростаючою ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку.

Водночас за період дії чинної редакції Стратегії безпекове середовище України зазнало кардинальних змін. Відбулася Революція гідності, в Україні сформувалося потужне громадянське суспільство, сталися зміни у державному ладі: відновлено дію Конституції 2004 року, яка передбачає парламентсько-президентську форму державного управління. Стратегічний партнер України і гарант її безпеки за Будапештським меморандумом – Російська Федерація, порушивши фундаментальні принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, засади добросусідства і партнерства, окупувала частину української території – Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, розпочала проти України широкомасштабну агресію з метою подальшого утримання нашої держави під своїм впливом і контролем. Системи міжнародного права та міжнародної безпеки виявили істотні вади, а зовнішні гарантії безпеки України та міжнародні безпекові організації виявилися малоефективними проти загроз нового типу.

Так само й вітчизняна система забезпечення національної безпеки України була неготовою ефективно протистояти новому типу агресії. Послаблення державних інститутів, спотворення основних механізмів державного управління, які мали забезпечувати верховенство права і неухильне дотримання законодавства, нерозв'язаність протягом тривалого часу гострих проблем соціально-еко-

номічного й гуманітарного розвитку створили сприятливе підґрунтя для зовнішнього втручання у справу України.

Тож Україна гостро потребує створення сучасної й ефективної системи забезпечення національної безпеки. Саме для вирішення цього завдання і розроблено проект нової редакції Стратегії національної безпеки України, яка потребує актуалізації не лише тому, що вже не відповідає умовам безпекового середовища та потребам держави на сучасному етапі, а й відповідно до вимог законодавства (статті 9 і 10 Закону України «Про основи національної безпеки України»), яким передбачено, що стратегія періодично уточнюється з огляду на актуальний стан національної й міжнародної безпеки, а також нові пріоритети державної політики. Крім того, окремі положення чинної редакції Стратегії суперечать новому законодавству, зокрема Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості».

Російська агресія проти України змусила й інші країни переглянути свої стратегічні документи у сфері забезпечення національної безпеки. Так, у лютому поточного року нову Стратегію національної безпеки було прийнято в США, у листопаді минулого – у Польщі, протягом 2015-го мають оновити відповідний документ ЄС, Німеччина та низка інших європейських держав.

Підготовлений НІСД проект нової редакції Стратегії національної безпеки України має певні методологічні відмінності від попередніх редакцій. Вони спрямовані на максимальне наповнення документа практичним змістом. На підставі детального аналізу безпекового середовища України були визначені найпотужніші загрози для національної безпеки, які перешкоджають нормальному функціонуванню Української держави і на подолання яких мають спрямовуватися наразі основні зусилля держави. Серед актуальних загроз національній безпеці України насамперед слід виокремити такі:

- агресія Російської Федерації проти України, наслідками якої, а також новими самостійними загрозами для України є, зокрема, порушення територіальної цілісності, військова присутність РФ у Криму і на Сході України, нарощування військових сил вздовж державного кордону України, втручання РФ у внутрішньополітичні процеси в Україні, інформаційно-психологічна війна РФ проти України, енергетичний «шантаж»;
- корупція та неефективна система державного управління;
- неефективність системи забезпечення національної безпеки України (нереформований сектор безпеки і оборони, відсутність надійних зовнішніх гарантій безпеки для України тощо);
- тероризм, сепаратизм;
- економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення;

– загрози критичній інфраструктурі держави, кібербезпеці, техногенній і екологічній безпеці.

Новими для України загрозами, зумовленими російською агресією, також стали поява тимчасово окупованих і неконтрольованих територій та сотні тисяч внутрішньо переміщених осіб, необхідність протистояння збройній агресії з боку терористичних угруповань та регулярних частин збройних сил РФ, дестабілізація соціально-політичної ситуації в окремих областях України, значні економічні втрати держави тощо.

Такі надскладні проблеми постали перед нашою державою вперше, однак без ліквідації загроз державному суверенітету, інституційного зміцнення Української держави, подолання глибоких системних деформацій неможливо забезпечити подальший розвиток України.

Нова редакція Стратегії національної безпеки України розрахована до 2020 року, тобто на короткий період часу, ніж це передбачено законодавством. Такий підхід зумовлено високим рівнем невизначеності у сфері глобальної безпеки. Стратегічне прогнозування за цих умов істотно ускладнюється, а планування на тривалий період є малоефективним. Отже, пріоритетними завданнями державної політики національної безпеки в оновленій редакції Стратегії національної безпеки України визначено ті, що спрямовані на створення ефективної системи забезпечення національної безпеки і насамперед мають на меті:

- подолання наслідків російської агресії, яка має довгостроковий характер, та забезпечення мирного розвитку Української держави;
- зміцнення Української держави шляхом забезпечення інтересів громадян, суспільства, держави;
- нове зовнішньополітичне позиціонування України у світі, яке з-поміж іншого має забезпечити надійні зовнішні гарантії безпеки України.

З огляду на те, що Україна не є членом міжнародних систем колективної оборони, система забезпечення національної безпеки має спиратися переважно на власні сили, а її ключовим елементом має бути сучасний та ефективний сектор безпеки і оборони.

Україна заплатила надто високу ціну за відсутність належної уваги до цих питань – тисячі загиблих та поранених під час антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях, понад мільйон внутрішньо переміщених осіб, зруйновані людські долі. Подальше зволікання з реформами у сфері забезпечення національної безпеки України загрожує втратою державності. Саме тому підвищення обороноздатності держави, реформування і розвиток спеціальних служб, правоохоронних і розвідувальних органів визначені одними з ключових пріоритетів державної політики національної безпеки у проекті нової редакції Стратегії національної безпеки України.

Не можна виключати, що реалізація зустріне протидію. Хоча українське суспільство готове до змін, а влада країни має для цього політичну волю, процес очищення влади від корупціонерів, агенури спецслужб іноземних держав та непрофесіоналів ще не завершився. Завданнями проросійського лобі у владних структурах України залишається послаблення Української держави, стримування процесу реформування, перешкодження європейській інтеграції.

Після Революції гідності в українському суспільстві вже відбулися істотні зміни, значна кількість людей усвідомила, що безпека і оборона держави залежать від кожного громадянина, а не лише від тих державних органів і сил, на які покладені відповідні функції. Масовий волонтерський рух, допомога учасникам АТО від усіх небайдужих громадян України стали двигуном перших помітних зрушень у напрямі підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки. Держава наразі відстає з реформами. Проте тиск громадянського суспільства на владу має стати ефективним стимулом для прискорення реформ в Україні.

Ефективність реалізації оновленої Стратегії національної безпеки України можна буде оцінити за прогресом у досягненні таких цілей:

- мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах державного кордону, визнаного міжнародним правом;
- набуття нової якості економічного й гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу.

Перелічені цілі є досить амбітними, проте чітко визначають орієнтири руху країни. Чи вдасться нам наблизитися до визначених орієнтирів, залежить від ефективності дій керівництва держави, їх суспільної підтримки, внеску кожного у загальний результат.

Це повною мірою стосується й законодавства з питань забезпечення національної безпеки, яке потребує комплексного перегляду – від норм Конституції України до відомчих інструкцій. Слід лише зазначити, що не можна на рівні закону визначити загрози національній безпеці й основні напрями державної політики національної безпеки раз і назавжди. Для таких цілей є Стратегія національної безпеки, яку треба періодично уточнювати. Натомість цей базовий закон має визначати основні елементи системи забезпечення національної безпеки та принципи їхньої взаємодії у мирний час та кризові періоди.

Враховуючи, що Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Президентом України, визначила одним з основних напрямів руху країни вектор безпеки, нова редакція Стратегії національної безпеки України має стати основою комплексного реформування та розвитку відповідної сфери і важливим елементом оновлення Української держави.